

A doktori mű tézisei

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
Gazdaság- és Jogtudományok Osztálya

Mezey Barna

A munkáltatás szerepe a büntetés-végrehajtás
történetében
(A fenyítőházi modelltől a rabdolgoztató házakig)

Doktori értekezés tézisei

Budapest 2009.

I.

A 17. és 18. században nagy sebességgel terjedt el a kontinensen a fenyítőházi modell. Ez a rendészet és a büntetés-végrehajtás határvidékén kiformalódó intézmény korábban nem ismert vagy legfeljebb ötlet szintjén megfogalmazott princípiumokat épített be a szegénygondozásba, hogy azután transzformálva továbbítsa azokat a büntetés-végrehajtásnak. A fenyítőházak felállításával a hatóságok a kriminálisok nagy tömbjéről kisebb-nagyobb sikerrel megkísérelték leválasztani a csekélyebb súlyú bűnelkövetők, a deviánsnak tűnő magatartást tanúsítók valamint a szegények rétegeit. Ez az új rendészeti-büntető áramlat a társadalom számára hasznossá formálás, a jobbítás, a nevelés, a meggyőzés, az oktatás és a lelki gondozás céljait kitűzve, a társadalomba történő visszavezetés, lényegében egy korai „reszocializációs” gondolat körvonalait rajzolta meg. A koncepció erőteljesen hangsúlyozott vonatkozása volt a fogvatartottakkal végeztetett munka, mely egyszerre volt eszköz és cél. A fenyítőházi rezsimmal érkezett a börtön zárt világába a szervezett munkáltatás, ami azután (együtt a fenti célokkal) átalakította a rezsim és az architekturális feltételrendszer zónáját is. Ezzel lényegében megteremtette a modern büntetés-végrehajtás eszméjét. Nem egyenes úton és főképpen nem rövid időn belül történt ez meg, de nem tagadható alapozó szerepe. Forradalmi változásokat azonban a befogottak és elítéltek tekintetében érlelt meg ez a néhány évszázad a börtönügy terrénumában. A társadalomba történő visszavezetés céltételezése az új mozgalom legfontosabbnak tekinthető vezéreszméjévé a „becsületes karaktert” tette, mely a tömlöc korábbi, megbecstelenítő hatásával szemben óvni próbálta a fogvatartott tisztességét a társadalom előtt. A protestáns munkaethosz képviselői ugyan bűnnek tekintették a tétlen szegénységet, de a jobbítás, nevelés, visszatérés eszméje megakadályozta, hogy az emiatt bezártakat hagyományos értelemben vett bűnözőként kezeljék. Ezt a köztes megítélést tükrözte a házak „becsületes jellege”. A „becsületes karakter” pedig a korábbi feudális bűnözőfelfogás, a törvényen kívül került és jogfosztott pária alakja mellé odaállította a jogokkal rendelkező fogvatartott modelljét. Az Angliában is felbukkanó, de a kontinensen hódító útjára Amszterdamból induló fenyítőházi intézmény két évszázad alatt bejárta az elsősorban német nyelvű territóriumokat, először északon a Hanza városokban, majd dél felé haladva keresztül a német birodalmon elérte Ausztriát, s végül a 18. század utolsó évtizedeiben Magyarországon is felbukkant. A disszertáció célja ennek az izgalmas, sokszínű, s oly nagy eredményeket involváló intézménynek az elemzése, a maga kriminalizálódó

mivoltában. Az foglalkoztatott, hogy büntetés-végrehajtást forradalmasító fenyítőház-alapítási hullám végén, Magyarországra eljutva milyen üzeneteket hordozott még az eredeti koncepcióból. Mennyit őrzött meg alapító szellemiségéből, mennyire változott meg hosszú útja során, s főként hogy mennyiben volt képes a magyar börtönügy 19. századi fogházjavító mozgalmára, a magyar tömlőcügyre, a büntetés-végrehajtás hazai fejlődésére bármiféle hatást gyakorolni. A kérdésre adandó válaszhoz persze elengedhetetlen a fenyítőházi eszme változásainak áttekintése. A felállított intézmény sorsát a gazdasági-társadalmi környezet, a protestantizmus társadalomképe, a bűnözés alakulása és a büntetőjog elméletének formálódása, a fejedelmi abszolutizmusok és a felvilágosodás új tanai, a büntetés-végrehajtás irányai alakították. A vizsgálódás időhatárai a 16. század második felétől a 19. század negyvenes éveiiig terjedő időperiódus, melyet időnként értelemszerűen ki kellett tágítani, de csak a kitekintések kedvéért.

II.

A téma kifejtéséhez a következő szempontokat tartottam fontosnak figyelembe venni. A fenyítőház esetében egy, a 16–17. század fordulóján megszülető intézményről van szó, mely fogvatartó intézményként funkcionált, ahol zömében kihágókat, kiskriminálisokat őriztek, nevelési, reszocializációs céllal, erős fegyelem és rend mellett, lelki gondozást biztosítva, nevelve és munkáltatva. Javító, rendészeti és büntetőcélok vegyültek tehát az intézményben. A fenyítőház történeti karakterét így befolyásolta a korábbi rendészeti koncepció (szegényrendészet, koldusügy), a büntetőfelfogás (büntetési nézetek, büntetőpraxis, tömlőcgyakorlat), az egyház büntetőjoggal kapcsolatos állásfoglalása (teoretikus és gyakorlati részvétel a büntetőpraxis alakításában), a munkafelfogás (munkaethosz, munkabüntetés). Fejlődésében pedig azon képességei váltak izgalmassá, melyekkel a büntetés-végrehajtás gyakorlatára (munkáltatás, nevelés, lelki gondozás, egészségügyi gondolkodás), rendszerére (fogvatartottak osztályozása, szétválasztása), építészetére (zárkaépületek), valamint a szegénygondozásra (dologházak, kényszerdologházak) befolyást gyakorolhatott.

A vizsgálat szempontjai között meghatározó jelentőségű annak rögzítése, hogy a büntetés nem egyszerűen önmagában vett jogi jelenség, hanem mint a jog maga is, a korabeli kultúra része. A büntetés axiómája a jellegében kifejeződő „malum”, a személyre szabott

rossz, melynek határait a társadalom életkeretei által megszabott lehetőségek határozzák meg. Miután az embert fizikai és lelki mivoltában érintő hátrány, biológiai lényegéből eredően, csak korlátozott lehet, a kriminális szankció kénytelen ehhez igazodni. Az életet, a testet, a szabadságot, az egzisztenciát, s bizonyos feltételek között a becsületet csorbító büntetések erősen függenek a lehetőségektől és a társadalom értékítéletétől, felfogásától (ti. például mit tekint adott szituációban valódi malumnak, mit vall az emberi élet értékéről, az egyének hasznosságáról). De nemcsak a büntetés, hanem a büntetés végrehajtása is a hétköznapi kultúra függvénye.

III.

1. A jog történeti fejlődése nem politikai vagy állami akaratok pillanatnyi hatásának eredménye. A történet-és jogtörténet-tudomány kutatói a megmondható, melyen nehéz határozott kezdőpontokat lelni a jogintézmények evolúciójában. A kutatások eredményei rendre arra döbbsentik rá a jogtörténészt, hogy olykor messze távolban kell keresnie a jelen intézményeinek gyökereit, ha lényegüket valóban érteni akarja. A jog átformálódásának, megújulásának alapjai a fejlődésben rejlenek, a közelmúlt vagy a messzi előzmények generálta feltételek között. Nincsen ez másképpen a disszertáció témájául választott fenyítőházi mozgalom esetében sem. A 16. században újtára indított és a 17-18. században a kontinens nagy részén elterjedő *intézménytípus gyökerei* a koraközépkor tömlöcmódelje, a munka(büntetés) széleskörű alkalmazása, a főként városokban kifejlődött szegényrendészet forrásvidékéig nyúlnak. A büntetés-végrehajtásra gyakorolt *hatásai* pedig a munkáltatás alakulásában, a társadalomba történő visszavezetés gondolatában, a dologház intézményében a 20. századig konstatálhatók.

A büntetőjog középkorának a büntetőjogtörténet-tudomány képviselői által többnyire elfogadottan a 17-18. századig nyúló történetében alakultak ki azok a jellemzők, melyek a büntetés-végrehajtást, a szabadságvesztés-büntetést forradalmasító fenyítőház jelenségének intézményi hátterét biztosították. Amikor a 17. század magisztrátusai a bűnelkövetők köréből ki akarták vonni a javítható, a társadalomba visszavezethető munkakerülő, rendészeti ellenőrzés alá helyezhető elemeket, számolni voltak kénytelenek a *középkori tömlöc mélyen tradicionális adottságaival*. A megoldást az intézményi eltávolodásban találták meg, melyhez az ötletet a középkori városi büntető gyakorlat differenciált szabadságvesztés-büntetési

modellje, a carcerek mellett életre hívott, „becsületes karakterű” arestumok mintája adta meg. A carcer – árestom differenciálásban benne rejlett a feudális rendi tömlöchálózat mellett kialakítható, enyhébb, rendészetibe hajló végrehajtó intézet, a fenyítőház kialakításának ideája.

A tömlöc „legyőzésében” kulcskérdés volt a társadalom rabokra vonatkozó megítélésnek megváltoztatása. Annak elfogadtatása, hogy a bűnelkövetők legalább egy részének javíthatósága, társadalmi hasznossága indokolta teheti különválasztásukat, s ezzel kiemelésüket az önmagukat törvényen kívül helyező, a közösség jogi oltalmát feladó és elvesztő bűnözői körből. Ezen az úton lehetett eljutni a megbecstelenítő, lealázó, külsőségeivel a kivetettséget szimbolizáló tömlöc megbélyegző mivoltától a „becsületes karakterű” fogvatartási intézet létesítéséig és működtetéséig.

A fenyítőházi eszme megjelenése szoros összefüggésben állott a szegénység kezelésével és a szegényrendszettel. A munkáltatás így nem mellőzhető elemként került a fenyítőházi gondolkörbe. Vizsgált korszakunk egyik jellemző fejleménye, hogy a munkának megszokott büntetésfunkciója mellett (kényszermunka, bányamunka, gályarabság opera publica) a büntetés-végrehajtást segítő eszközszerepe is hangsúlyt kapott. Hol a letartóztatott hasznos foglalkoztatásaként, hol meg nevelő eszközként. Felbukkant reszocializációs segédszerként, s számos esetben intézményesítették, mint a büntetés-végrehajtás gazdasági egyensúlyát javító megoldást. A fenyítőházi modell azáltal, hogy a kezelés központi elemeként határozta meg a munkát, egyben a kiformalódóban lévő modern büntetés-végrehajtás mellőzhetetlen szegmensévé tette a munkáltatást.

A szegénygondozás a koraközépkorban kizárólagos egyházi feladat volt, szegénypolitikával is csak az egyház rendelkezett. Ennek okai a keresztény karitászméjében, a kereszténység középkori szegénységideáljában csakúgy fellelhetők, mint az állam szociális tevékenységének korlátozottságában. Az egyház kezdettől fogva magáévá tette az irgalmasság elvét, melynek alapjait az Újszövetségre fektette. Az egyház nem hozott létre külön gondozó apparátust, meglévő szervezetére telepítette rá a gondoskodás szerteágazó területeit, melyek így összefolytak egy egységes segélyezési rendszerben. Az egyház közvetlenül és áttételesen is vállalta a szegénygondozás irányítását. Részben mint az alamizsnaosztás szervezője (segélyezés), részben mint az intézeteiben, ispotályaiban, kolostoraiban szervezett ellátás-ápolás biztosítója (gondozás). A segélyezésben nem különböztetett a rászorulókat fajtái között, ezzel azonban, nem akaratlagosan, de végül is elősegítette a csavargók, bűnözők megbúzását, segélyezését; megnehezítette a harcot a

koldusvilág ellen. Itt, a szociális gondoskodás kezdeteinél alakult ki az a fogalom, melyet a magáévá tett a középkor politikája: a szegénységé. Azé a gyűjtőfogalomé, ami alá segélyre, segítségre szorulókat vagy azért folyamodók sorolhatók be. Fogalma messze túlmutat a mai szegénység– meghatározásokon. A társadalmi munkamegosztásban elfoglalt hely nyomán nincstelen nélkülöző mellett a középkor szegénységéhez sorolták az idegeneket, az eltérő hitűeket, az eretnekeket, az árva gyermekeket, a lelki betegeket, rokkantakat, aggokat, árvákat, a tisztességtelen foglalkozást űzőket, s egyáltalán mindazokat, akik elismert szociális formákban önmaguk és családjuk ellátásáról nem tudtak vagy nem akartak gondoskodni (az önkéntes szegényektől a zarándokokig). A számukra rendelkezésre álló létfenntartási forma a középkorban az egyházi jótékonykodásra épülő koldulás volt. A koldusvilág ugyanakkor fészke volt a kriminalitásnak. Védőernyője alatt bontakozott ki a bűnözővilág.

A világi szociális gondoskodás (melynek egyaránt része volt a beteg-, elmebeteg-, rokkant- és szegénygondozás, valamint az árvaügy) a középkori városokban alakult ki, azon sajátos viszonyok hatására, melyek a város jogi és gazdasági autonómiájából, valamint szerkezetéből, építési körülményeiből következtek. A városi szegénygondozás jellegéből fakadóan hangsúlyozottabban közösségkötött, mint a vidék egyházi karitatív szerkezete. Nagyobb súlyt kapott a közösséghez tartozás. Élesen különböztetett a városi felfogás külső és belső szegénység között. A sajátáról gondoskodott a város, a másét kivetette, sőt büntető eszközökkel védekezett a beáramlásuk ellen. Az önhibájukon kívül munkaképtelenek csoportjait menhelyeken, ispotályokban helyezték el. A városi szegénygondozásban bukkant fel a munkáltatás gondolata, a munkaképes koldusok munkára fogásának elképzelése. Ennek terméke lett a dologház, a munkátlan, nélkülöző szegények foglalkoztatására eredetileg a szegényházból kinövekedő többnyire önkéntes intézményként, melynek létrejöttében nagy szerepet játszott a tartási költségek visszanyerésének célja.

2 *A fenyítőházak is tipikusan városi jelenségeként bukkantak fel a történelemben. Előzménye, hogy a hatóságok eltérő intézkedéscsomagokat állítottak össze a külső és belső szegénység kezelésére. Az idegen koldusok, csavargók, vagabund elemekkel szembeni fellépés egyik iránya azok fogvatartása, munkáltatása (opus publicum, kényszermunka) vagy kiűzése. Ez a politika lényegileg különbözik a saját munkaképes munkanélküliek „reszocializációs” megfontolású fenyítő-nevelő kezelésétől, mely a fenyítőházakban testesült meg. Kifejlődéséhez az alkalmat a 16–17. század nagy társadalmi mozgásai biztosították. Ekkor a szegénység struktúrája alapvetően átalakult. Részben az iparosodás és a mezőgazdasági válság hatására, részben az Európán átsöprő háborúk eredményeképpen addig*

elképzелhetetlen módon megnövekedett a városi szegénység és a „hullámzó lakosság” száma. Az országutakon élö csavargó- és koldustömegek komoly rendészeti és igazságügyi kihívásokat jelentettek a hatóságoknak. Ezzel egyidejűleg a *hagyományos gondozási rendszer lényegében összeomlott*. A társadalmi változások által átalakított szegénység „alkalmatlanná vált” a hagyományos kezelésre.

3. A protestantizmusnak jutott az a szerep, hogy lerombolja a középkori etika pozitív viszonyát a kolduláshoz. Az alamizsnarendszer működtetése, olyan szilárd kereteket képezett a szegénység körül, melyek elpusztítása nélkül elképzелhetetlen volt egy korszerű (értsd: puritán) szegénygondozás kiépítése, s különösképpen a hirtelen megnövekedő szegénység kezelése. A munkaéthosz kifejtésével a protestáns gondolkodók világossá tették, hol a határ a közösség segítségére valóban rászoruló szegény és a munkakerülő között. A reformált tan, miután *eltávolította* a szociológiai értelemben vett *perifériális rétegek közül a „kegyes” és „önkéntes” elemeket*, lehetővé tett egy határozottabb kategorizálást a szegénységen belül, amely a *helyzetéért felelős szegény* fogalmát felerősítette. A munkaképtelen, segélyre szoruló ügyét a mind szervezettebbé váló *szegény- és beteggondozás* körébe utalta, a *munkaképesek szegénységét* azonban elkezdte *kriminális jellemzőkkel* felruházni. Igaz, ezzel egy időben megnyitotta a *társadalomba való visszatérés* kapuit is: a valódi bűnözők és a munkakerülők, csekély súlyú bűncselekmények elkövetői között éles határvonalat húzott. Ez a felfogás megteremtett egy jelentős gondot, ti. az átértékelés által „bűnözővé vált” koldusok és csavargók rendészeti és büntetőjogi kezelésének problémáját. Az egyik lehetséges válaszként jelent meg a fenyítőház intézménye. A *fenyítőház a munkakerülő, csavargó, koldus szegények foglalkoztatása* céljából életre hívott, a középkori dologház továbbgondolásából született rendészeti intézmény, mely a dolgozni nem akaró, ezzel összefüggésben a bűnözés peremén egzisztáló, életvitelével a büntetőjogi felelősségre vonást kiprovokáló csoport befogadására volt hivatott. Jellegét tekintve a munkára nem csupán lehetőséget kínáló, de azt kikényszerítő intézet, melynek deklarált célja a nevelés, a társadalom hasznos tagjává formálás. Munkával munkára nevelés.

4. Az Európában a 15-16. században mindenütt felbukkanó csavargótömegek elleni fellépés valamennyi térségben állami feladat lett. A viszonylag korán központosító, a protestanizmust visszaszorító francia kormányzati megoldás csak halvány vonásaiban hasonlított a protestáns felfogásra. A *atelier public*, a koldusok kényszerítő munkáltatása az *opus publicumra* emlékeztetett, jóllehet az önkéntes vállalkóknak munkabért fizettek. Az *hôpital général* pedig közelebb volt már a klasszikus értelemben vett végrehajtó

intézményhez, mint a fenyítőházi eszményhez. Az abszolutizmus „mintaállamában” fontosabb volt a társadalom veszélyes rétegei fölötti kontroll, mint célzott kezelésük. A katolikus Spanyolország sem hozott létre fenyítőházakat a koldulással szemben, úgy tűnik tehát, nem *általános európai jelenségről van szó*. A modern börtön modelljének megjelenése pedig feleslegessé tette a fenyítőházi lépcső kihasználását. Nyomban a munkával szervesült büntetés-végrehajtás mintáját lehetett bevezetni, s legfeljebb a büntetendők körén kívül, a társadalmi gyámolítás keretébe fértek be a fenyítőházak.

5.. A tőkés gazdaság fejlődése, a bekerítések (is) okozta elszegényedés, a csavargóvilág kiszélesedése, a városba özönlő szegénység hívta életre a londoni Bridewellt, a kereskedelem munkaerőigénye, a feudális-rendi büntető praxis felülvizsgálata, a csavargónép agresszivitását megnövelő háborús állapot, majd a békekötések előidézte katonapolitikai helyzet, az erős vallásosság és protestáns munkaethosz az amsterdami Tugthuyst. Mindkettő jellemző vonása a feudális-rendi büntetési rendszer tagadása, a munka és nevelés központi szerepe, kiindulópontként a rendészeti típusú beutalás. Az európai (főként német nyelvterületen végigfutó) fejlődésnek az amsterdami intézet vált modelljévé. Az amszterdami városvezetés kevésbé volt toleráns a londoninál, s hajlandónak mutatkozott a fenyítőházak működésében a büntetőjelleg elfogadására is. A protestáns felfogás a bűnözőt nem tartotta sokkal rosszabbnak, mint a munkakerülőt, logikusnak tűnt tehát a hasonló kezelés. Ugyanakkor a büntető igazságszolgáltatásban a csonkításos és testsanyargató büntetések lassú visszaszorulása helyettesítő eszközt követelt, s így talált rá a praxis fenyítőházra. Az intézmény akadályozta koldusok el irányítását a tömlőc felé, az amszterdami fenyítőház a csekély súlyú bűnök elkövetőit is segített kiemelni a hagyományos börtön hatóköréből.

6. Az amszterdami fenyítőházban a beutaltaknak két jellegzetes csoportja volt. Egy részük (munkaképes koldusok, csavargók és kóborlók) rendészeti szervek, bíróság, a magistratus döntése alapján jutott be, míg a többieket rokonaik, szüleik kérvénye alapján helyezték el a házakban (engedetlen inasok és legények, tiszteletlen szolgák és cselédek, nevetlen diákok, szófogadatlan gyerekek, herdáló hozzátartozók, iszákos rokonok). A lényegi különbség a Bridewellhez és az atelier public-hoz képest, hogy míg Londonban és Párizsban szervezett és közigazgatásszerű kapcsolat a városi szegénygondozással Amszterdamban inkább a rendszettel és az igazságszolgáltatással való együttműködés keretei épültek ki. Mindenesetre a fenyítőházak kriminalizálódása, az eredeti célok lebomlása és helyettük a büntetőintézeti struktúra felépülése végül is mindenütt jellemzővé vált. Így három olyan új elem jelent meg a börtönügy történetében, amely korábban jobbra ismeretlen volt: a

munka, a nevelés és a visszavezetés a társadalomba („reszocializáció”). Ez a három új elem a szó szoros értelmében forradalmasította a büntetés-végrehajtást. A középkor sanyargató tömlőcéből modern intézményeket formált. A társadalomba történő visszatérés lehetőségének biztosítására a fenyítőházak fő jellegzetessége volt az elzárás „becsületes karaktere”, mely elhatárolta a házban fogvatartottakat a tömlőcök bűnözőitől. Az intézmény túl sokáig nem tudta megőrizni becsületes státusát, mert a szabadságvesztés-büntetések elterjedésével, más lehetőség híján lassan feltöltődött az intézet bűnöző elemekkel. E folyamat felszámolta a dologház tisztaságát, távolabb került a korábbi „becsületes” cél. Ugyanakkor azonban nagy jelentőségű lépés történt: a büntetés-végrehajtás „gyarmatosította” a fenyítőházat, s ezzel a börtönügy integráns részévé tette a nevelést és a munkát. A munka nem a szakértelem elsajátítását szolgálta, inkább a fegyelmezés, a jobbítás, a nevelés eszközeként jelent meg. Az intézetek kriminalizálódásának folyamatában pedig nem a tömlőcöt bővítették ki kiegészítő vagy költségenyhítő elemként a munkáltatással, hanem éppen fordítva: a munkáltatás igénye, mint főfunkció vonta magához a büntetés-végrehajtást. Kívülről, a munkával nevelő szegénygondozás rendészeti terrénumából érkezett az impulzus, s a fenyítőházak kriminalizálódásával vált a megoldás büntetőjogiassá. Azzal pedig, hogy a fenyítőházak alapítói a fegyelmet állították a rezsim középpontjába, s hogy a végrehajtást átgondolták a nevelés és a munka szempontjából, forradalmat indítottak útjára

7. Az amsterdami alapítást szorosan követték a Hanza városok fenyítőház-létesítési aktusai. Néhány évtizeden belül szinte mindenütt megnyílt a Ház. Az németalföldihez hasonlóan iparosodott és kereskedelmi tevékenységből élő Hanza-városokban a fő problémát az újkor kezdetének zavaros évtizedeiben megszerveződő tömegkriminalitás jelentette, mely a bandavilág kialakulásával komoly kihívásként fenyegette a gazdag kereskedővárosokat. Az amszterdami és az amszterdami minták után felállított fenyítőházak rövid időn belül szomorú kriminalizálódási folyamaton mentek át. Fenntartóik képtelenek voltak biztosítani „becsületes karakterüket”, nem tudták megakadályozni a súlyos bűnöző elemek megjelenését. Legtöbbjük a „borzalmak házává” változott, a nevelő gondolat helyébe a sötét és a kemény testi fenyítés, valamint a foglyok munkaerejének kiaknázása lépett. Az elkülönítő gondolat (már ti. a csekély súlyú bűncselekményeket elkövetők külön kezelése) áldozatául lett a vegyes bezárásnak. Ugyanakkor e folyamat a Hanza-városok erős ellenállásnak következtében lassabban következett be, mint Amszterdamban, ami időt adott a tiszta képletű büntetés-végrehajtási modell kialakításához, s egyben a fenyítőház-büntetés a 17. század végére szerény, de garantált helyét biztosította magának a büntetések arzenáljában. Németországban

(eltérően Amszterdamtól) nem a fenyítőházat kriminalizálta a büntető igazságszolgáltatás, hanem egy *saját, kriminalizált modellt hívott életre*, elszigetelve a fenyítőháztól. Hamburgban és Königsbergben eleve két házat működtettek, egyet koldusok, egyet pedig bűnelkövetők számára. A büntetés-végrehajtás kolonializációja (*a kriminalizálódás*) két útvonalon zajlott tehát. Mindkettő eredménye a fenyítőház bekapcsolása volt a büntetés-végrehajtás praxisába, de más-más módon. Egyik *a tiszta, becsületes karakterű fenyítőház elfoglalása, kriminális elemekkel feltöltése*, a másik pedig *az eleve kriminalizált fenyítőház életre hívása*. Utóbbi azért továbbított tisztább képletet az utókornak, mert küzdelem nélkül formálódott és építette be a fenyítőházi eszme elemeit a büntetés-végrehajtásba, míg a másik esetben az expanziónak sokszor áldozatává váltak a reformer megoldások. Így a munkáltatás, mint elengedhetetlen feltétele lett a végrehajtásnak. Az egészségügyi ellátás, az oktatás és lelki gondozás pedig kitéphetetlenül gyökeret eresztett a büntető igazságszolgáltatás intézeti praxisába

8. A fenyítőházak német mintája a *Német Birodalom belső területein* jött létre, távol a tengeri kereskedelem és a tőkefelhalmozás zónájától, távol azoktól a gazdasági kihívásoktól, melyek a németalföldi és Hanza fenyítőházait korszerű tartalommal töltötte meg. Ellenben a házak egy része a *katolikus német terrénumokba* esett, ahol értelemszerűen jelentős értelemmódosuláson esett át az eredeti protestáns gondolat. Máshol Luther több nézete, így *az állami autoritás akceptálása*, az államegyháziság, az állam gazdasági irányító szerepe erős kötődést bontakoztatott ki az abszolút kormányzathoz. Ez az *állam szerepvállalását* szilárdította meg, s megalapozta az állami – fejedelmi alapítások patriarchális felfogását. Tartományúri alapítások követik egymást, ami a fenyítőházi mozgalmat kiemelte a helyi kezdeményezések köréből és regionális perspektívába helyezte. A német fenyítőházak létesítése nemcsak rendészeti vagy/és büntetőpolitikai megfontolású, hanem azok további *célja gazdasági is.*, Megkezdődött a fenyítőházi eszme feltöltődése *merkantilista szempontokkal*. A fenyítőházi processzus célja – ha nem is alapvetően, de hangsúlyában – megváltozott. Az intézmény jellege némileg (semmiképpen sem kizárólagosan, de) egyre erősebben büntetőjellegűt öltött. A munka javító hatásáról vallott felfogás ugyan megmaradt (még a büntetővé váló intézetekben is), de számolni kellett a sajátos vonással, mely az északitól alapvetően eltérő megközelítést tett lehetővé.

A „jó uralkodó” gondoskodó tevékenységeként, a *fejedelmi abszolutizmus jótéteménye* gyanánt megszületett intézetek leggyakrabban eleve *vegyes profilú létesítések* voltak: az alapvető, javítóház-funkciót kiegészítették a különféle egyéb célokkal s ennek megfelelően egyéb bentlakókkal. (*Így a szegények, árvák, rokkantak, betegek, és tébolyodottak felvételével*

vVagy gazdasági megfontolásúakkal, manufaktúrával, zálogházzal) A kombinált intézeti típus legfontosabb jellemzője a büntetőintézeti jelleg keveredése a szegényházi, árvaházi, elmeorvosintézeti funkciókkal. Ezek a párosítások kitűnően szemléltetik az általános (totális) intézmények azonossága alapján összefolyó funkcionális csatornákat.

9. A magyar fenyítőházakra és a fogházjavításra legközvetlenebb hatással az újabb fenyítőházi alapítási hullámban létrejött *osztrák fenyítőházak* voltak. Az osztrák fejlődésben még a délnémet mintához képest is további, jelentősnek mondható különbségek észlelhetők. Ezek részben az osztrák társadalmi és gazdasági adottságok struktúrájából, részben pedig az abszolút államfejlődés felvilágosult korszakának politizálásából következnek. Tartalmi elemeit illetően pedig az abszolutizmus igényéből a rendezettségre, a belső biztonságra; a felvilágosult abszolutizmus elkötelezettségéből az állami szociális gondoskodás, illetve az államilag irányított gazdaságpolitika megszervezése iránt.

Az osztrák felvilágosult abszolutizmus merkantilizmusa fontos szerepet szánt a fenyítőházaknak és a kényszerdologházaknak. Az állami manufaktúrák munkaerő-ellátása, másfelől a munkanélkülieknek a munkaerő-piaci struktúrába való visszakapcsolása okán, mely nézetük szerint az egész ország gazdagodásának és jólétének egyik lehetséges feltétele. A szegényügy világi szervezését két síkon ragadta meg a politika, egyfelől a koldulásnak munkakényszerrel és tilalommal vetett véget, másfelől pedig a munkaképes szegényeket munkával látta el. Ehhez a képlethez csatlakozott azután a merkantilista követelés, mely a modern állami adminisztráció keretében a gazdasági hatások eléréséhez a szegénygondozás térszínében szükségesnek ítélte a modern szabályozó instrumentum, a fenyítőház általános intézményesítését is. Az osztrák fenyítőházak sajátossága, hogy azok nagy részben központi elgondolás alapján, uralkodói döntés mentén, tartományi vagy országos hatáskörrel létrejött intézmények voltak. A fenyítőházi eszme akkor jutott diadalra az osztrák tartományokban, mikor a felvilágosult abszolutizmus szellemében kezdték irányítani a Habsburgok a birodalmukat. A felvilágosult abszolutizmus pedig legnagyobb gondot a jól működő, mindent ellenőrzés alatt tartó, az uralkodói akaratot kiválóan realizáló adminisztráció kiépítésére fordította. Amikor a rendészet tudományos szintre emelkedett, s Európa-szerte szinte művészetként művelték szakértői, lehetetlen lett volna egy jelentős állami eszközként felhasználható rendészeti intézményt helyi önkormányzatok kezelésébe engedni át. A központi irányítás és felügyelet megkönnyítette a funkciók szétválasztását. Amikor a (jog)politikai akarat megérett rá, a hatalom elkezdte megtisztítani az egyes intézeteket a

multifunkcionális tehertől, s a tiszta profilú intézetek felé terelte a fejlődést. Igaz, ebben a legbiztosabb helyet a büntetés-végrehajtási intézetek jelentették.

10. Magunk részéről a fenyítőházakat leginkább úgy értelmezzük, mint *speciális csomópontokat*, melyekben számos középkori gyakorlat és tanítás összeért, majd átrendeződve újra szétváltak egymástól. Az input oldalon: a középkori szegénygondozás a maga intézményeivel, a vallási teóriák munkáról és hivatásról, az egyházi jobbítás eszméje, a középkori büntetőpraxis hagyatéka, a bűnözőkép a maga becstelenségével, az elkövetők kivetettsége. Az output oldalon: a büntetés-végrehajtástól meglehetősen világosan elváló szegényügy (dologházak és szegényházak), a leegyszerűsödött egyházi szerep (lelki gondozás), de a beépült és elvilágiasodott javító gondolat is a reszocializációs cél keretében, s az oktató-nevelő és munkáltató szervezet az intézményekben. A mocskos föld alatti tömlöcöztetés helyett a tervezett és szervezett, egészséges intézményi rezsim, a megtorló gondolat helyett a javító eszme, a megjavítható és megjavítandó bűnelkövető, a becsületes karakter a társadalomba való visszatérés reményében. Végző soron úgy is értelmezhetők a fenyítőházak, mint *katalizáló jelenségek*, melyek a társadalmi praxisban felhalmozódó tapasztalatokat a gyakorlatba ültették, az amúgy is formálódó reformgondolatokat megerősítették.

11. A tömlöcrendszert a 15–16.századtól több támadás is érte, hol indirekt, hol direkt formában. A szakmai-tudományos zóna irányából ilyen volt a kormányzatok és a büntetőjog szakembereinek egyetértéséből született *kodifikációs tevékenység*, mely a büntetési rendszer szisztematizálásával és a garanciális alapelvek rögzítésével átalakította a jogi környezetet. Sor került a büntetési nemek határozott elválasztására, ezen belül a szabadságvesztés-büntetés jellegének, céljának, végrehajtásának rögzítésére. Az eredmény a szabadságvesztés-büntetés önállóságának elismerése és dokumentálása. A szabadságvesztés-büntetésre ítélték nagy száma a börtönnek (ezzel együtt a büntetés-végrehajtási rezsimnek és a börtönépítészetnek) újragondolását váltotta ki. A *felvilágosodás gondolkodói* a brutális középkori büntetési gyakorlatot vették célba. Filozófiai háborújuk eredményeképpen a humanizált büntetőjog és azon belül az emberies büntetés-végrehajtás képe rajzolódott ki, filantróp intézkedések követelésével támasztva alá elméleti álláspontjukat. Az emberieséget, szabadságot, egyenlőséget, haladást, művelődést gondolkodásuk központjába emelő politikusok és szakemberek érvrendszerükben a büntető teóriák kimunkálásához felhasználták a fenyítőházi eszme néhány elemét, így a társadalom hasznos polgárává formálható bűnöző képét, a börtönnevelés és a visszavezetés tézisének. Működésüknek köszönhető az önálló büntető (és

büntetés-végrehajtási) tudományosság kibontakozásának megalapozása. Amíg Cesare Beccaria lerombolta a halálbüntetés mítoszát és ezzel utat nyitott a szabadságvesztés-büntetésnek, John Howard a fogházjavító mozgalom útra bocsátásával a modern értelemben vett börtönügy megteremtője lett. Az elkülönítés, az egészséges elhelyezés és ellátás, a munkáltatás és a javítási cél tézise a modern börtönmozgalmak alapjait jelentették. A felvilágosodás hatására a büntetőjog egyik legnagyobb változása volt a büntetési rendszer *humanizálódása és humanizálása*. Ez a folyamat egyenes következménye a *fenyítőházi forradalomnak*. Elfogadottá lett a nézet, miszerint a büntetés végrehajtásának helyes szervezése a büntetőjogi célok megvalósulásának alapfeltétele. A rosszul szervezett büntetés-végrehajtás meghiúsíthatja a büntetőjogi célokat, hatástalanná teszi a legjobb szándékú jogalkotói és jogalkalmazói törekvéseket is.

A 18. században tehát több, egymásra ható folyamat eredményeképpen a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásában jelentős fordulat állott be. Diadalra jutott a szabadságvesztés-büntetés, kialakult a korszerű börtön fogalma, létrejött a börtönügy tudománya és átalakult a végrehajtási rezsim általános képe. A fenyítőházak kriminalizálódásával és az újonnan emelt tömlöcházak belső körülményeinek némi javulásával közeledett egymáshoz a két végrehajtási modell, majd hosszú idő múltán a korszerűsödő büntetés-végrehajtás folyamatában egyesültek. A fenyítőházak beolvasztásával a büntetés-végrehajtásban általánossá lettek a fenyítőházi eszmék. A fenyítőházi forrásból ezen az úton bekerültek a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásába a fenyítőházi mozgalom jól ismert megoldásai. Mindenekelőtt a jobbítás, a munkáltatás és a társadalomba történő visszavezetés, s az ezek szolgálatába állított lelki gondozás, oktatás és szakmára tanítás. Ugyanakkor Európában elterjedten alkalmazott tömlöcmódel kettős értelemben is fertőzte az új eszméket. Egyfelől fizikálisan jelen maradtak és materiális okokból lecserélhetetlennek bizonyultak a hagyományos tömlöcök. Másfelől a tömlöcrezsim kisugárzó hatása a frissen alakított házak és büntetés-végrehajtási intézetek jelentős részében is érvényesült. A börtönreformok hátterében még a 19. század második felében is felbukkan még a tömlöcvilág képe.

12. A börtönök megújulása (a fogházjavítók, a felvilágosítók, a kodifikátorok álma) láthatóan *csak az új börtönépületek igénybevételel* valósulhatott meg. A tradicionális létesítmények egyszerűen alkalmatlanok voltak *a multifunkcionális feladat* (örzésbiztonság-ellenőrzés, szétválasztás, munkáltatás, oktatás, nevelés, egészséges elhelyezés) teljesítésére. Új és tervezett épületekre volt szükség, amelybe elhelyezető volt az új rezsim. Ez elméletileg

természetesnek és könnyűnek mutatkozott, miközben Európa öröksége, a tömlöc, elterjedtségével, nagyszámú épületével, tradicionális helyszíneivel komolyan akadályozta a börtön-architektúra kibontakozását. A várakban és kastélyokban, zárdákban és kolostorokban, kaszárnnyakban és nevelőintézetekben elhelyezett végrehajtó intézetek *a totális építmények cserélhetőségéről* vallott, s egészen a huszadik századig élő és ható felfogást alapozták meg. A nagy kezdeményezések, a gyökeresen új építészeti ötletek majd csak évszázaddal később jelentek meg a gyakorlatban. Ám még a 18–19. század nagy intézetépítkezéseiben is tetten érhetők a középkori totális intézményi hatások. A büntetés-végrehajtás filozófiája csak nehezen tudta levetkezni a középkori örökséget: hogy ti. a börtön (s a börtönépület) *a megtorló és triumfáló hatalom üzenete. Az erő és a biztonság szimbóluma*, mely gyötrelmeket üzen a bűnelkövetőnek, biztonságot a társadalomnak, melynek a bűnözők elszigetelését ígéri.

A 19. század börtönépítészeti fejlődésének eredménye lett a tervezett intézetek korának egybegyűjtött, precízen kimunkált, a büntetés-végrehajtási intézetekkel szemben *megfogalmazott architekturális elvárásainak katalógusa*. A 19. század első felének az eszményi büntetés-végrehajtási rendszer kialakítására irányuló tudományos törekvései természetszerűen hozták magukkal az építészeti következményeket is. A büntetés-végrehajtás megreformálásának szakemberei hitték, hogy létezik tökéletes rendszer, léteznie kell ennek megfelelő optimális építészeti megoldásnak is. Kerestek valamiféle megváltó elvet, melyre a börtönök rendjét szervezni lehet, s ennek megfelelően annak építészeti megoldásait kialakítani. A tradicionális felfogással és középkori hagyatékkal folytatott küzdelem első szakasza a 19. század közepén zárult le. Rangja lett a börtönépítészetnek, elfogadottá váltak alapszabványok az elhelyezési, kiszolgáló igazgatási és felügyeleti körülményekre vonatkozóan. Megjelentek a modellértékű alternatívák, s a nemzetközi tapasztalatcsere a gyakorlati minták átvételét is lehetővé tették. A kialakított rendszerek nem voltak újak, csak következetesek és összehangoltak. A börtönügy múltjában és a vallásos gondolkodásban gyökerező első szisztémák kiépítésénél erősebb volt az elmélet, mint a gyakorlat befolyása, de ez a század második felére megváltozott.

IV.

13. A magyar tömlöc nem különbözött európai társaitól, de rendszerének szívóssága különleges jelentőséget kölcsönöz a büntetés-végrehajtásban betöltött szerepének. A 18. századig a magyar nemesi-rendi politikai elit kezében lévő törvénykezés megakadályozta a

szabadság-vesztés büntetések elterjedését. A terjedő félben lévő szabadságvesztés-büntetés tehát inkább a központi kormányzati törekvéseknek volt egyenes következménye, a büntetési rendszer jogpolitikába foglalt humanizálásának (a halálbüntetés visszaszorításának, a kegyelmezési gyakorlat kiterjesztésének, a testi büntetések korlátozásának) volt eredménye. Magyarországon a Habsburg felvilágosult abszolutizmus központi intézkedései a börtönbüntetések kiszélesítésére, a tömlöcök fejlesztésére nem sok sikerrel jártak. A magyar nemesi önkormányzat, a vármegye akkor mutatott némi hajlandóságot az elmozdulásra a börtön felé, amikor a bécsi udvar speciális kegyelmezési politikájának eredményeképpen a nemesség elégedetlenségére túl enyhe büntetésekre váltották át a halálbüntetésre szóló ítéleteket. A szabadságvesztés-büntetés fontosságának hiányát jelzik azok a terminológiai bizonytalankodások is, melyek még a 19. század első felét is jellemezték. Az ősinek számító tömlöc és rab kifejezéseken kívül még felbukkant a fogság, de a börtön szó csak a 19. században terjedt el.

14. A tömlöcügy teljes egészében a törvényhatóságok (vármegyék, szabad királyi városok, szabad kerületek), illetve a vérhatalommal rendelkező uradalmak terrénumába esett. Központi büntetés-végrehajtási intézet nem volt, fenyítőházat is egyet állítottak fel, Szempcen, melynek keserves sorsa, áttelepítései és végül megszűnése kormányzati kudarcot jelzett. A szabadságvesztés-büntetés végrehajtása a feudális-rendi közigazgatás és igazságszolgáltatás privilegizált struktúrájában ennél fogva olyan különböző volt, amilyen csak lehetett. A Helytartótanács egységesítési kísérletei a 18. század második felében erősödtek fel, de valódi eredményre a polgári átalakulásig nem vezettek.

Így a magyar büntetés-végrehajtás történetében egy rendkívül szilárd, elterjedt és a nemesi vármegye védelme alatt álló intézménnyel kellett számolni, melynek megreformálása legalább olyan nehéz feladat volt, mint a rendi alkotmány áttörése.

A török háborúk és a Rákóczi-szabadságharcot követő országrendezés egyik fontosabb intézkedéseként majd csak az 1723. évi országgyűlés írta elő a megyeszékhelyen emelendő megyeházak létesítését. (1723: 73. tc.) Elrendelte, hogy mindazok a megyék, melyeknek megyeházuk még nincsen, többek között a gonosztevők s foglyaik őrzése és a végrehajtások eszközlése végett, a megyék közepén fekvő helyen, megyeházákat s abban tömlöcöket építsenek. Ez a törvény alapozta meg Magyarországon a tömlöchálózatot, s természetes következménye lett, hogy a tömlöcök kezelése a vármegyék ellenőrzése alatt maradt, a nemesi-rendi ellenőrzés csak erősödött.

15. A magyar tömlöcügyről (a szabadságvesztés-büntetés végrehajtási rendszeréről) összefoglalólag rögzíthetjük, hogy a 19. század első felére sem alakult ki valamiféle szisztematikus hálózata sem az intézményeknek, sem a végrehajtási gyakorlatnak. Ezt a folyamatot döntően befolyásolta a vármegyei törvénykezési praxis és tömlöcügy tradíciója, valamint a rendelkezésre álló fizikai adottságok, épületek és finansziális lehetőségek.

A tömlöcügyet egyfelől középkori tradíciói határozták meg. A funkcionális sokszínűség és a partikuláris hatalom lehetetlenné tette az egységes kezelést, netán szabályozást. Ahány pallosjogú uradalom, szabad királyi város, szabad kerület, vármegye, annyi megoldás alakult ki a fogva tartás gyakorlatára. Némi tapasztalatcsere a reformkorban tapasztalható a hatóságok között. A közös vonásokat a középkori hagyományok foglalták keretbe: a testsanyargatásból fakadó állapotok, a többnyire föld alatti elhelyezés, a levegőtlenység, fénynélküliség, a mocsok, a táplálék szűkössége és monotonitása, az olcsóságra törekvés, a közös elzárás, az embertelenség.

A törvényhatóságok ugyanakkor nem idegenkedtek a korszerűsítéstől, ami némi kivételtől eltekintve nem annyira valamiféle felvilágosodott megújulás irányába fordulást jelentett, hanem a meglévő keretek tisztázását, a börtönviszonyok rendezését, az őrzés és a rabdolgoztatás szabályozását. Ennek esélyt adott az elrendelt székházépítési program, mely új építésű tömlöcök sorát hozta létre. Ezek létesítésekor át kellett gondolni a tömlöcrendet, a törvényhatóság és a börtön fizikai és processzuális viszonyát, az őrzésszervezést. Korai eredményként könyvelhető el, hogy a börtönépületeknek földfelszíni traktusai is voltak már, az emeletes épületek lehetőséget adtak a nemek szerinti elkülönítésre, s halvány nyomai mutatkoztak az enyhébb és súlyosabb bűnözők külön termekbe zárására. A tömlöc és a vármegyeház fizikai közelsége (egysége) olyan szempontokat is fölvetett, mint az egészségügyi felügyelet (járványok, fertőző betegségek megelőzése, illetve orvoslása) s a gondoskodás a tisztaságról (szagviszonyok), az őrzésbiztonság kérdései (zendülések, kitörések megelőzése, illetve kezelése). A költségméréséklés igénye megnyitotta a gondolkodást a rabok munkáltatásáról.

A felvilágosult abszolutizmus bécsi gazdasági szakemberei az igazságügyi feladatok nagy részének *finanszírozását a vármegyékre próbálta testálni*. S amikor az igazságügyi kormányzat szembesülve központi büntetés-végrehajtási intézet létesítésére tett javaslatot, a kameralista elképzelések szerint azt megint csak a vármegyék és szabad királyi városok kontójára tervezte. Semmi különös nincsen abban, hogy a vármegyék és szabad királyi városok a javaslatot elegánsan hárították. Legtöbbjük nem talált alkalmas helyet a maga

területén a büntető intézet elhelyezésére. Néhányuk alkotmányos, másikuk költségvetési kérdésnek tekintve az ügyet, az országgyűlés elé utalta volna a kérdést. Megint mások a fennálló állapotokkal elégedettek voltak, s a tömlöcöztetési rendszeren nem kívántak volna változtatni. *A kormányzatnak az országos, a törvényhatóságokról leválasztott büntetés-végrehajtásra irányuló erélytelen kísérleteinek kudarcát* követően a Helytartótanács a beavatkozás politikáját választotta. A tömlöcviszonyok változtatására, az egészségügyi, élelmezési, munkáltatási körülmények javítására próbálta kötelezni a törvényhatóságokat, melyek ezt nemritkán az önkormányzati jogaikba való beavatkozásként éltek meg. Aligha különleges, hogy többnyire elvéreztek ezek a próbálkozások.

16. A magyar fenyítőházak (amúgy nem túl hosszú) története egy gáláns adománnyal vette kezdetét. 1770. augusztus 20-án kelt levelében Gróf Eszterházy Ferenc kancellár szempci birtokain található telkét és épületeit ajánlotta fel egy országos fenyítőintézet alapításához. A Domus Correctoria megszületése egyben jelezte azt a tendenciát, mely a fenyítőházi mozgalom német és osztrák intézeti mintáit alakította. A fejedelmi akaratból született intézmények ugyanis az aktuális hatalmi és főleg pénzügyi megfontolásoknak meglehetősen kiszolgáltatott helyzetben voltak kénytelenek működni. A klasszikus értelemben vett fenyítőházak felállításához hiányoztak a feltételek. A dinasztia uralta elmaradt perifériális vidéken szél sem rezdült az iparosság környékén. A második jobbágyság rendszerén megerősödött földesúri hatalom, az elmaradott céhes struktúra birtokosai, a fejletlen polgárság, a gyenge ipar és kereskedelem képviselői érdektelenül tekintettek a fenyítőházak kínálta lehetőségekre. Ezen a tájon nem gazdasági kérdés volt, nem munkaerő-piaci és munkanélküliségi problémaként fogalmazódott meg a hullámozó lakosság ügye, hanem belbiztonsági, rendészeti és főként büntető igazságszolgáltatási feladatként. Mire hazánkban felállították a szempci Domus Correctoriát, az osztrák fenyítőházügy területén jobbra eldőlt a küzdelem, méghozzá a büntető igazságszolgáltatás javára. Az 1671-ben alapított bécsi intézet néhány évtized alatt úgy feltöltődött a Landgericht által elítélt bűnözőkkel, hogy néhány évtized múltján a hatóságok már kénytelenek voltak kimenekíteni és egy Arbeitshausba telepíteni a ténylegesen a koldusokat és csavargókat. Ezzel együtt a dologtalan társadalmi csoportok kezelését a szociális gondoskodás és a büntető igazságszolgáltatás határáról a büntetőpolitika a kriminalizálódás irányába, a szegénypolitika pedig a szegénygondozás és segélyezés terebélyesítésébe igyekezett vonni. A kriminalizálódás valamennyi osztrák intézetben végbement, s Ausztria-szerte oly intenzív volt, hogy a szempci kapunyitás időpontjára már lényegében valamennyi ház a büntetés-végrehajtás jegyeit viselte

magán. De nem csak a modell okán lett a magyar fenyítőházügy az osztrák igazságügyi kormányzat foglya. Mint láttuk, az osztrák adminisztráció bevett gyakorlatává lett Magyarországra transzportálni kriminalitásának végtermékét, a halálra ítélt, de kegyelmet nyert vagy életfogytiglanra szentenciázott bűnelkövetőket. Ezeket valahol el kellett helyezni. A magyar katonai erődítmények megteltek. Nem véletlen tehát, hogy még létrejövetele előtt is már virtuális célpont lett a fenyítőház, célobjektuma az osztrák büntető igazságszolgáltatásnak.

A magyarországi körülmények csak fokozták a fenyítőház céltalanságát a büntetés-végrehajtás területén. A társadalomnak és a piacnak nem voltak civil elvárásai a fenyítőházakkal, a büntetés-végrehajtással szemben, így elmaradt a meg sem fogalmazott igényeket kielégítő rezsim kiépítése is. Az alapító kormányzat a felvilágosult abszolutizmus közjóra irányuló törekvései szellemében rövid járszalagon tartotta a házat. Minden lényeges lépéshez a helytartótanács, az udvari kancellária vagy közvetlenül az uralkodó engedélyét kellett kérni, a ház igazgatója még a felvételekről sem határozhatott. Ez az adminisztratív gyámkodás alkalmanként tragikus eredményeket szült. Az abszolutizmus gondoskodását kiválóan jellemzi ezt a szempci fenyítőház útja a roskatag tallósi kastélyon át a szegedi vár kazamatáiig, melyet az uralkodó éppen olyan alkalmasnak vélt feladatai ellátására, mint az eredeti épületet. Rövid ötven év alatt sikerült a Magyarországon ekkor korszerűnek tekinthető fenyítőházat tömlöccé alakítani. Magyarországon tehát nem tudott gyökeret verni a fenyítőházi eszme. A Domus Correctoria rövid és szomorú véget érő históriája azonban nem jelentette a modern büntetés-végrehajtás elemeinek elmaradását is. A hazai fejlődés ugyanis átlépett egy lépcsőfokot. Nem szerves folyamatban, egymást követően zajlott a fenyítőházi kibontakozás és az azt követő kriminalizálódás, majd az ebből felfrissülő modern börtönügy kialakulása, hanem a Nyugat-Európában ekkor már a büntetés-végrehajtás gyakorlatába átkerült munkáltatási eszme bukkant fel a modernizáció részeként

17. Némiképpen helyettesítette (ha pótolni nem is tudta) a modern büntetés-végrehajtás kialakulásának folyamatában a fenyítőházak közvetítő szerepét a tömlöccel szembeni aggályokat politikai zászlajukra tűző fogházjavító mozgalom, mely reformkori politikai vitatémává tette a tömlöcök állapotát és a börtönügy modernizációját. A 19. század harmincas éveiben zászlót bontott fogházjavító mozgalom eszmekörében, jóllehet messze nem olyan súllyal, mint a tömlöcarchitektúrára, a börtönrendszerekre, az elkülönítésre vonatkozó nézetek, de meglehetősen állandósággal jelen volt már a munkáltatás. A magyarországi börtönügy elméleti alapvetéséhez hozzátartozik az a tény, hogy a 18.

században a szabadságvesztés-büntetésnek gyakorlata volt, elmélete annál kevésbé. A szabadság értékének hiánya még a tudományos gondolkodást is megbéklyózta, s ha fel is bukkant néhány szakmai munkában a börtön (mint a valóságban létező, igaz főként a nemtelenekre alkalmazott szankciónem), nem képezte integráns részét a büntetés-végrehajtás elméletének. Ezen nem változtatott a Domus Correctoria megnyitása sem; a szegénységgel kapcsolatos – főként rendészeti irányultságú – gondolkodás nem lépte át a dologházakra vonatkozó politialis elképzelések határait.

A nagy áttörés a reformkorban következett be. Jellemzően nem szakmai, hanem politikai kérdésként bukkant fel a tömlöc a magyar közbeszédben. A magyar liberálisok a tömlöcöt a régi rend egyik meghatározó szimbólumaként kezelték, s annak eltörlését, illetve megjavítását politikai jelszóként tűzték zászlajukra. Így azután a börtönről mint intézményről, illetve mint szankcióról való gondolkodás erős politikai felhanggal, a politikai zóna termékeként került a társadalom elé. Ez azonban nem vont le semmit a „fogházjavítók” törekvéseinek nemességéből, s a polémia nem volt kevésbé szakmai a nyugat-európai vitáknál.

18. A vármegyék leginkább a munkáltatás bevezetését fogadták el a fogházjavító javaslatok közül, mert annak érzékelhető gazdasági következményei lehettek. A rabmunkáltatás ugyanis a reformkori tervek szerint a házi pénztár könnyebbségét voltak hivatva hozni a rabtartási és börtönkölségek vonatkozásában. Rövid időn belül a vármegyei reformerek mindenfelé a munkavégzés lehetőségein gondolkoztak. Ezek a törekvések segítettek pontosítani a dologház fogalmát is Magyarországon, mely a büntetés-végrehajtástól függetlenül fejlődött. Dacára a terminológiai zavarodottságnak, a praxis korabeli szakemberei jó érzékkel választották szét egymástól a rabdolgoztató házat a dologháztól. Sokkal határozottabban, mint kései kutatóik, akik a kortárs magyar terminológia pontatlankodása miatt az angol dologházakat és az amszterdami fenyítőházakat, a hamburgi Tuchthausot és bécsi Arbeitshausot, a szempci Domus Correctoriát, az auburni és pennsylvaniai börtönrezsímet, a gyulai rabdolgoztató házat és a szegénységélyező „keresetházakat” aggály nélkül vonták össze „dologház” címen. Pedig a gyakorlatban egyszerre három dologházi fogalommal és ennek megfelelő intézménytípussal is találkozhatunk. Ezek egyike volt a *szegénygondozó (dolgoztató) ház*, mely munkalehetőséget és ellátást ígért a nélkülöző, „arra érdemes” szegényeknek, s melyet nem hatósági, hanem a polgári önszerveződés keretében ténykedő emberbaráti egyesületek, adományok tartottak életben. A több városban is felállított *kényszerítő dologházakat* a legjobb németalföldi és észak-német javítóházi hagyományok

nyomán, a rendészet részeként, a munkakerülő, henye életmód felé hajló csavargó, kóborló kihágók ellen alkalmazott eszközként vették igénybe a hatóságok. S végül a harmadik típus a *rabdolgoztató ház* volt, mely már a büntetés-végrehajtás körében, a korábbi tömlöcöztetési gyakorlat kiegészítő elemeként, a rabok foglalkoztatásának céljából alkalmazták. A kor nyelvi és szakterminológiájának egyenetlensége ellenére állítható, hogy a három modell megfelelő figyelemmel világosan szétválasztható, s nincsen ok „összemosásukra” közös elemük, a fegyelem és a szigorú munkakötelezettség hasonló intenzitású igénybevétele miatt. Érdekessége ennek a tipizálásnak, hogy hiányzik belőle a negyedik modell, a Domus Correctoria kapcsán kipróbált és elvetett német-osztrák multifunkcionális ház. A dologház intézményének ez a leválása a börtönügy irányába tartó multifunkcionális modellről azt eredményezte, hogy a magyar büntetés-végrehajtás intézményi fejlődése nem a fenyítőháztól tette meg a lépést a korszerű börtön felé, hanem a tömlöcügybe érkeztek meg olyan reformeszmék s zajlottak kísérletek, melyek nyugaton a fenyítőházi modell gyarmatosítása folyamatában már átkerültek a büntetés-végrehajtás eszmekörébe. Az olyan alapvetően fenyítőházi gondolatok, mint a munkáltatás, a munkával nevelés, a munkára nevelés, a jobbítás, a reszocializáció, az oktatás, a lelki gondozás, az egészséges ellátás, a testi büntetés jellegétől megszabadított szabadságfosztás a magyar börtönügyet a büntetés-végrehajtási tudományosság, a nyugati (és amerikai) szabadságvesztés-büntetés praxisán keresztül érték el.

19. A reformkor jellegzetes intézményei a rabdolgoztató házak. A részben praktikus okokból (foglalkoztatás, költségcsökkentés), részben eszmei indokból (fogházjavítás, tömlöc-korszerűsítés, filantrópia), kisebb mértékben, de nem tagadhatóan tudományos meggyőződésből (börtönügyi modernizáció) meginduló reformgondolkodás néhány helyen a kor haladó törekvéseinek megfelelő új büntetés-végrehajtási intézeteket hívott életre. Máshol a tömlöcjavító gondolatok képviselői a hagyományos börtön kiegészítésével kísérleteztek, s rabokat foglalkoztató műhelyek, üzemek létesítését érték el. Ezeket foglalták össze közös megnevezése alatt a reformkorban rabdolgoztató házként.

A rabdolgoztató házak megjelenése a magyar tömlöcügy fejlődésében határozott lépés volt a korszerű börtönügy megteremtése felé. A munkáltatás kérdése ugyanis számos olyan problémát vetett fel, mely érintette mind a fogva tartás filozófiáját, mind pedig a végrehajtási rezsimit. Ugyan a cél legtöbbször a rabköltség mérséklése volt, nem lehetett megkerülni jó néhány kérdést, mint például a cél problémáját sem. Eddig ilyenekről a vármegye nem gondolkodott, most témává vált a büntetés célja a közgyűléseken, előterjesztéseket vitattak meg a rendek, kísérletekre, tervekre adtak utasításokat. S ismerve a reformkor politikai

struktúráját (mely az országgyűlések polémiáinak és reformmozgalmainak munícióját a vármegyékben halmozta fel, rendszerezte és készítette fel követeit a harcokra), állítható, hogy a rabdolgoztató házak tapasztalatai az 1843/44. évi országgyűlés börtönügyi programjának egyik témáját alapozták meg.

A büntető jogtudományban és a jogtörténetben legendás 1843. évi javaslatot kidolgozó választmány témánkat érdeklően ezért tehettem már meg, hogy egyhangúlag fogadta el az általa „dolgozónak” nevezett, a vármegyékben fennálló „közös” rendszer – vagyis a feudális-rendi gyakorlat – munkával történő kiegészítésre alkalmatlanságát és az ekkor világszerte elfogadott amerikai javítórezsim egyikének intézményesítését javasolta. A pennsylvaniai és az auburni rendszer közötti választás viszont már heves polémiát indukált, mely végül alapvető szinten a magányelzárást támogatók szándékát rögzítette. A magányrendszerrel kapcsolatosan elterjedt aggályokat (ti. a rabok elmeállapotának megromlását a magánzárkákban) részben a *munkakényszer meghonosításával* próbálták csillapítani. Ez a döntés a kidolgozandó börtönügyi törvényjavaslat egyik középponti elemévé tette a rabmunkáltatást.

A magányrendszer kontra hallgatórendszer vitában a büntetés céljáról (büntetés és/vagy javulás) értekező Desewffy Aurél fontos tételt szögezett le, amit senki sem vitatott, így a rabmunkáltatás egyik szempontjává vált a javaslatban, hogy ti. „*a munka nem tekinthető büntetésnek*”. Vagyis a kodifikátorok sem speciális pozíciót nem biztosítottak a munkának, sem ki nem iktatták a programból: egyenrangú helyre állították az egészséges elhelyezéssel, renddel, fegyelemmel, lelki gondozással, tanítással a börtönrezsimben. Ennek megfelelően került sor megidézésére is a viták során. A javaslat végül *a munkát kötelezettséggé definiálta*, s vita nélkül fogadták el a rendek, hogy *a rabot munkája ellenértéknek egy hányada megilleti*. Ez a rendelkezés beilleszkedik azon álláspont következményeibe, mely a munkát nem sanyarításként képzelte el, hanem úgy értelmezték, mint kedvezményt, mely által ösztönözhetők a rabok a jó magaviseletre.

A DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉBEN A KANDIDÁTUSI FOKOZAT MEGSZERZÉSÉT KÖVETŐEN PUBLIKÁLT TANULMÁNYOK

MEZEY BARNA: Börtönügyi törvényjavaslat 1843-ban In: Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, Tom. XXXI. Budapest, 1989 (1991), 65–94. o. (ISSN 1418-1347)

MEZEY BARNA: A középkori tömlöc In: Börtönügyi Szemle 1991/4., 34-43. o. (ISSN 1417-4758)

MEZEY BARNA: „Deákkal s társaival tartani? – Nem tudok.” Széchenyi István és a börtönügyi kodifikáció ügye. In: HORVÁTH PÁL (szerk.) Emlékkönyv Széchenyi István születésének a 200 éves évfordulója alkalmából. Budapest, 1991. (1992) 149 o., Eötvös Loránd Tudományegyetem 81-100. o. (ISBN 963-462-716-1)

MEZEY BARNA: Az első dologházak kora. A börtönépítészeti nagy korszakai. In: Börtönügyi Szemle 1992/1. sz. 47-55. o. (ISSN 1417-4758)

MEZEY BARNA: Die ersten Versuche der Ausgestaltung des bürgerlichen Gefängniswesens in Ungarn. In: Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Iuridica. Tom. XXXIII., Budapest, 1992, 141-160. o. (ISSN 0524-899 X)

MEZEY BARNA: Az első csillagig. A börtönépítészeti nagy korszakai. In: Börtönügyi Szemle 1993/1. sz. 85-93. o. (ISSN 1417-4758)

MEZEY BARNA: Tömlöctartók. In: Börtönügyi Szemle 1993/4. sz. 51-57. o. (ISSN 1417-4758)

MEZEY BARNA: A modern magyar polgári börtönügy alapjainak kialakítása a dualizmus első éveiben. In: KESERŰ ISTVÁN, ÚJHELYI GABRIELLA (szerk.) A dualista Magyarország rendvédelme, (Tudományos konferencia a Rendőrtiszti Főiskolán 1992. szeptember 29-30.) Budapest, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság 1994. 70-86. o. Rendvédelem-történeti füzetek 1., 214 o., (ISBN 963-03-7036-0)

MEZEY BARNA: Nagy tervek kora. Börtönépítészeti a 18. és 19. században. In: Börtönügyi Szemle 1994/1. sz. 103-109. o. (ISSN 1417-4758)

MEZEY BARNA: Több évszázad börtönépítészeti Magyarországon. In: Börtönügyi Szemle 1994/2. sz. 77-85. o. (ISSN: 1417-4758)

MEZEY BARNA: Kerker und Arrest (Anfänge der Freiheitsstrafe in Ungarn) Rechtsgeschichtliche Vorträge 4. Budapest, 1995. 38 o., és Jubileumsband Rechtsgeschichtliche Vorträge 50. Budapest, 2007. 140-167. o. Rechtsgeschichtliche Forschungsgruppe der Ungarische Akademie für Wissenschaften an dem Lehrstuhl für Ungarische Rechtsgeschichte, Eötvös Lorand Universität. (ISSN 1218-4942)

MEZEY BARNA: Eine Gesetzesvorlage über Gefängniswesen im Jahr 1843 in Ungarn. In: (Hrsg. GÁBOR MÁTHÉ, WERNER OGRIS) Die Entwicklung der österreichisch-ungarischen Strafrechtskodifikation im XIX-XX. Jahrhundert, Budapest, 1996., 269 o., Unió Lap- és Könyvkiadó, UNIÓ Zeitung- und Buchverleger Handlung GmbH. 203-219. o.

MEZEY BARNA: Rabgondozás. Segélyezés, patronage-ügy, utógondozás. A reszocializáció történelmi tendenciái In: Börtönügyi Szemle, 1996/4. sz. 135-146. o. (ISSN 1417-4758)

MEZEY BARNA: Bűn és büntetés. In: Rubicon 1996/6, 4-5. o. (ISSN: 0865-6347)

MEZEY BARNA: Vissza a társadalomba. Az amszterdami reszelőház. In: Rubicon 1996/6., 23. o. (ISSN: 0865-6347)

KABÓDI CSABA – MEZEY BARNA: A büntető rendszer alapfogalmai. Budapest, 1997, Jogi Továbbképző Intézet, 225 o

MEZEY BARNA: Der Kerker in der ungarischen Rechtsgeschichte. In: A bonis bona discere. Festgabe für János Zlinszky zum 70. Geburtstag. Herausgegeben von seinen Schülern ORSOLYA MÁRTA PÉTER UND BÉLA SZABÓ. MISKOLC, 1998. Bíbor Verlag. 609 o., 385-420. o. (ISBN 936 9103 06 3)

MEZEY BARNA: A középkori tömlöctől a modern büntetés-végrehajtási intézetekig. In: BÓDINÉ BELIZNAI KINGA (szerk.): Tanulmányok a magyar börtönügy történetéből, Jogtörténeti Értekezések 22. Budapest, 1998, 125 o., Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék 9-39. o. (ISBN 963 463 222 X)

MEZEY BARNA: A fogházjavító mozgalom a 19. században. In: Bana József, Mészáros Zsolt, Perger Gyula (szerk.) Bűn és bűnhődés. Tudományos konferencia. Győr 1999., 7-8. o.

MEZEY, BARNA: Der Arbeitseinsatz der Gefangenen in der Geschichte des Strafvollzuges (Über die Vorgeschichte des Zuchthauswesens in Europa) In: Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Juridica Tomus XXXVIII, Budapest, 2000, 83-94. o. (ISSN 0524-899 X)

MEZEY, BARNA: From dungeons to modern penitentiaries: a historical outline of the hungarian penitentiary system. In: GERGELY ANDRÁS ÉS MÁTHÉ GÁBOR (red.): The Hungarian State 1000-2000, Budapest, 2000, Korona. 576 o., 343-358. o. (ISBN 963 9191 79 5)

MEZEY BARNA: A polgári börtönügyi tudományosság a XIX-XX. század Magyarországon. In: BÓDINÉ BELIZNAI KINGA – MEZEY BARNA (szerk.) A magyar börtönügy kutatásának alapjai. Budapest, 1997¹, 2000², Eötvös Loránd Tudományegyetem Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszéke 199 o. (Jogtörténeti Értekezések 20.) 5-102. o. (ISBN 963 463 221 1)

MEZEY BARNA: A magyar büntetés-végrehajtás történetének csomópontjai – millenniumi visszatekintés. In: Börtönügyi Szemle 2000/4. sz. 70-78. o. (ISSN: 1417-4758)

MEZEY BARNA: Deák Ferenc börtönügyi rendelete 1848-ban. In: Börtönügyi Szemle 2001/2. sz. 107-116. o. ISSN 1417-4758

MEZEY BARNA: Die Debatten der ungarischen Landesversammlung. 1843/44 über Gefängniswesen. In: Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae Sectio Juridica Tomus, XXXIX-LX. 1998-1999 Budapest, 2001, 3-11. o. (ISSN 0524-899 X)

MEZEY BARNA: A büntetés forradalma és a börtönépítészet. A büntetés-végrehajtás architektúráis feltételeinek megváltozása a 18-19. században) In: KAJTÁR ISTVÁN, SZEKERES RÓBERT (szerk.) Jogtörténeti Tanulmányok VII., Pécs 2001, 451 o., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 293-310. o. (ISBN 963 641 859 4)

MEZEY, BARNA: Millennium retrospection Junctions on the road to the modernisation of the Hungarian prison system. In: Millennium Conference of The Hungarian Prison Service Budapest 17-20 October 2000. Hungarian Prison Service Budapest 2001. 19-32. o. (ISBN 9630072122)

MEZEY BARNA: Az amsterdami Rasphuis. In: Jogtörténeti Szemle 2003/1. sz. 11-18. o. [ISSN 0237-7284]

MEZEY BARNA: Deák szerepe a börtönügy polgári átalakításában. In: (szerk. SZABÓ ANDRÁS) Deák Ferenc Emlékezete Budapest 2003., 213 o., Akadémiai Kiadó 34-46. o. (ISBN:963-05-8087-X)

MEZEY BARNA: A Bridewell jelenség. In: Jogtörténeti Szemle 2003/4. sz. 21-27. o. [ISSN 0237-7284]

KABÓDI CSABA – MEZEY BARNA – LŐRINCZ JÓZSEF: A büntetéstan elméleti és történeti alapjai Budapest 2003., ELTE Büntető Eljárásjogi és Büntetés-végrehajtási Jogi Tanszéke, 167 o.

MEZEY BARNA: A büntetőjogi kodifikáció kezdetei Magyarországon. Bónis György az első magyar büntető kódex tervezet. In: Jogtörténeti Szemle 2004/1., 55-57. o. [ISSN 0237-7284]

MEZEY BARNA: A szegedi királyi kerületi börtön megnyitásának előzményei. In: Mezey Barna (szerk.) Eckhart Ferenc emlékkönyv. Jogtörténeti Értekezések 28. Budapest, 2004, 681 o., Gondolat Kiadó, 296-324. o. ISBN 963 9500 86 0

MEZEY BARNA: A Hanza fenytőházai. In: Jogtörténeti Szemle 2004/2., 1-5. o. ISSN 0237-7284

MEZEY, BARNA: Ferenc Deák und das ungarische Gefängniswesen gegen Mitte des 19. Jahrhundert. In: (Hrsg. GÁBOR MÁTHÉ – BARNA MEZEY) Nationalstaat – Monarchie – Mitteleuropa – zur Erinnerung an den „Advokaten der Nation“, Ferenc Deák. Bibliotheca Iuridica Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai Acta Congressuum 13. Rechtsgeschichtliche Forschungsgruppe der Ungarische Akademie für Wissenschaften an dem Lehrstuhl für Ungarische Rechtsgeschichte, Eötvös Lorand Universität, Budapest 2004., 147 o., Gondolat, 34-44. o.,

MEZEY BARNA: Fayer László és az 1843. évi javaslatok Anyaggyűjteménye. In: FAYER LÁSZLÓ (szerk.) Az 1843-iki büntetőjogi javaslatok Anyaggyűjteménye I. Reprint kiadás Pytheas Kiadó, 462 o., 2004. III-XIV. (ISBN 963-7483-56-)

MEZEY, BARNA: Deák, der Kodifikator. In: Annales Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae. Sectio Iuridica Tomus XLV (2004) Budapest 2004. Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar 49-60. o. (ISSN 0524-899 X)

MEZEY BARNA: A fenyítőházak dél-német modellje. In: LIGETI KATALIN (SZERK.) Wiener A. Imre ünnepi kötet. Bibliotheca Iuridica: az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának tudományos kiadványai. Libri Amicorum 16., ISSN 1587-1509 Budapest 2005. KJK Kerszöv, 575 o., 291-304. o. (ISBN 963 224 832 5)

MEZEY BARNA: A fenyítőháztól a börtönig. A fenyítőházak kora Magyarországon In: Acta Facultatis. Politico-juridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae Tomus XLI, Ann. 2004, Budapest 2005., ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 27-44. o. (ISSN 1418-1347)

MEZEY BARNA: Az osztrák fenyítőházak a 17-18. században. In: BÉLI GÁBOR, KAJTÁR ISTVÁN, SZEKERES RÓBERT (szerk.) Jogtörténeti tanulmányok VIII. Pécs, 2005., 605 o., Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 335-354. o.

KABÓDI CSABA – LÖRINCZ JÓZSEF – MEZEY BARNA: Büntetéstan alapfogalmak Budapest, 2005. Rejtjel Kiadó 223 o. (ISBN 963 7255 11 7)

MEZEY BARNA: A magyar börtönügy „hosszú” 19. százada. A modern büntetés-végrehajtás fetételeinek megteremtése Magyarországon In: Börtönügyi Szemle 2005. 4. sz., 1-10. o. (ISSN 0237-7284)

MEZEY BARNA: Rendészet és büntetőjog határán: dologházak a reformkorban. In: IMRE MIKLÓS, LAMM VANDA, MÁTHÉ GÁBOR (szerk.) Közjogi tanulmányok Lőrincz Lajos 70 születésnapja tiszteletére. Budapest, 2006, 453 o., Corvinus Egyetem, Aula Kiadó 268-277. o. (ISBN 963 503 348 6)

MEZEY BARNA: Reformkori börtöntervek Magyarországon. In: MEZEY BARNA – RÉVÉSZ T. MIHÁLY (szerk.) Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére. Bibliotheca iuridica. Libri amicorum; 25.) Budapest, 2006. 684 o., Gondolat Kiadó, 351-368. o. (ISBN 963 9610 84 4)

MEZEY BARNA: A tömlöc, mint politikai szimbólum a reformkorban. In: MEZEY BARNA (szerk.) Jogi kultúrák, processusok, rituálék és szimbólumok. Budapest, 2006. 342 o., Gondolat Kiadó, (Bibliotheca Iuridica. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai: Acta Congressuum; 14.) 219-230. o. (ISBN 963 9610 21 6)

MEZEY, BARNA: Die österreichische Strafvollzugspolitik in Ungarn während der Diktatur (1849-1861). In: PETER MOSNY (szerk.) Diktatúra v európských dejinách. Košice – Ужгород 2006 Ужгородский национальный Университет 36-45. o.

MEZEY BARNA: A nevelés és a jobbítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében. In: Börtönügyi Szemle 2007/3. sz. 13-24. o. (ISSN 0237-7284)

MEZEY BARNA: Batthyány Lajos és a börtönügy tárgyalása az 1843/44. évi országgyűlés felsőtábláján. In: MOLNÁR András (szerk.) Pártvezér, miniszterelnök, vértanú. Tudományos emlékülés a 200 éve született Batthyány Lajos miniszterelnök tiszteletére Budapest-Zalaegerszeg, 2008, Magyar Hivatalos Közlönykiadó – Zala Megyei Levéltár. 240 o., 63-80. o. (ISBN 978-963-7226-62-5)

MEZEY, BARNA: Der Kerker und die Freiheitsstrafe im Strafsystem. Der symbolische Ausdruck der Funktionen der Freiheitsstrafe. In: Reiner SCHULZE, Thomas VORMBAUM, Christine D. SCHMIDT,

Nicola WILLENBERG (Hrg.) Strafzweck und Strafform zwischen religiöser und wletlicher Wertevermittlung. Symbolische Kommunikation und gesellschaftliche Wertsysteme. Münster, 2008, 318 o., Rhema Verlag. (Schriftenreihe des Sonderforschungsbereich 496. Band 25.) S. 89-105. (ISBN 978-3-930454-89-1)

MEZEY, BARNA: Der Kerker als politische Symbol in der Reformzeit. In: Georg STEINBERG (Hrg) Recht und Macht. Festschrift für Hinrich Rüping. München, 2008. 420 o., Herbert Utz Verlag. 325-336. o. (ISBN 978-3-8316-0850-8)

MEZEY BARNA: Rablázas Zalaegerszegen (A „megyebeli fogságban lévő Rabok által el követett Zenebona” 1796) In: HOLÉ Katalin, KABÓDI Csaba, MOHÁCSI Barbara (szerk.): Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak. Budapest, 2009, 436 o., ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, 304-315. o. (ISBN 978-963-284-063-5)

MEZEY BARNA: A munkaethosz és a szegényrendészet kriminalizálódása. In: Börtönügyi Szemle, 2009/3., 1-20. o. , (ISSN 1417-4758)

MEZEY BARNA: A szegénység kezelésének rendészeti lehetőségei a középkorban. In: Gaál Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.) Tanulmányok a „Rendészet kultúrája – kultúrált rendészet” c. konferenciáról. 434 o., Pécs, 2009. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, 115-134. o., Pécsi Határőr Tudományos Közlemények 10. (ISSN 1589-1674)